

HÂMİDÎ-ZÂDE CELİLÎ'NİN LEYLÂ VÜ MECNÛN'U

Doç. Dr. Hüseyin AYAN

Hâmidî-zâde Celilî (D. 1487 M. /893 H. - Ö. 1569 M./977 H.), XVI. yüzyıl şâirlerimizdendir. Doğum tarihini tesbit edebildiğimiz müstesna bir kişiliğe sahiptir. Edebiyat tarihimizde Celilî mahlasını taşıyan dört şairden birisidir (1). Kaynaklar onu, Hamse sahipleri arasında göstermektedirler. Ele geçen killiyatının (2) ikinci mesnevisi Leylâ vü Mecnûn adını taşımaktadır. Şimdiye kadar bu eserin ikinci bir nüshasına rastlanmadığı için bu eseri, edebiyat sahasında araştırmalarda bulunanlara tanıtmak isteriz. Böylelikle hem mesnevinin muhtevası ortaya çıkacak hem de -umumiyetle kütüphanelerimizde başı ve sonu noksan elyazmalarının yazarlarını tesbit bakımından çekilen güçlükleri yakından bildiğimden -yazarı tesbit edilemeyen Leylâ vü Mecnûn yazmalarının bazılarının müellifini tesbit ve sözünü ettiğimiz mesnevinin diğer nüshalarını bulmak kolaylaşacaktır.

Hâmidî-zâde Celilî külliyatında şu eserler vardır;

1. Husrev ü Şîrîn (3b-64a)
2. Leylâ vü Mecnûn (64b-128b)
3. Gül-i Sad-berk-i Bî-hâr (3b- itibaren sahife kenarı)
4. Hecr-nâme (111 a-121a arasında sahife kenarında)
5. Mehek-nâme (89b-92a arasında sahife kenarında)
6. Dîvân (5a-89b arasında sahife kenarında)

Bunlardan ilk beşi, şâirin "Hamse"sini teşkil etmektedir. Husrev ü Şîrîn ile Leylâ vü Mecnûn'un çerçevesi sahifelerde yer aldığı bu külliyatın sahife kenarlarında ayrıca Âhî (Benli Hasan)'nin yüz gazeli de vardır:

Celilî'nin Husrev ü Şîrîn mesnevisi, rahmetli Ağâh Sırrı Levend tarafından incelenmiş ve ilim dünyamıza tanıtılmıştır (3).

---

(1) E. Blochet, Catalogue de la Bibliotheque Nationale-Manuscripts

(2) H. AYAN, Türk Kültürü (Faruk Kadri Timurtaş Hatıra Sayısı), 1983

(3) A.S. Levend, Celilî'nin Husrev ü Şîrîn'i. Türk Dili A.Y. Ankara, 1965 hatıra sayısı 1983.

Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsünün bir kadirbilirlik örneği olarak rahmetli hocamız. Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş'ın hatırasına ayrılan sayısında Celilî'nin eserleri topluca tarafımızdan ele alınmıştır. Ayrıca Hecr-nâme'nin tamamı, Ege Üniversitesince rahmetli arkadaşımız Prof. Dr. Harun Tolasa'nın hatırasına çıkarılacak kitapta yer almak üzere gönderilmiş ve eser hakkındaki düşüncelerimiz orada ortaya konmuştur. Mehek-nâme de incelenerek, basılmak üzere Fakültemizin Araştırma Dergisi'ne verilmiştir. Gül-i Sad-berk-i Bî-hâr üzerindeki çalışmalarımızın devam ettiği şu günlerde ise Leylâ ve Mecnûn'u ilim âlemimize, ana hatlarıyla bu yazımızda takdim etmek istedik.

Celilî'nin "Külliyât"ta yer alan Leylâ vü Mecnun'u 2116 beyittir. Şâir:

Ebyâtı şumâr ey güher-senc
Oldı iki bin sad u çihil penç (128a)

beytiyle bu sayının 2145 olduğunu gösterdiğine göre, eldeki metnin dışında nüsha veya nüshaların bulunduğu söylenebilir. Beyit sayısı bakımından eser, Nevâyî, Hamdullah Hamdî (4026 beyit) ve Fuzûlî (3039) beyit aynı adı taşıyan mesnevilerinden küçüktür.

Celilî, mesnevilerde alışılan kaideyi bozmamıştır. Önce

Allâh ki lafz-ı muhteremdür
Andan ezel ü ebed rakamdur (64b)

beytiyle başlayan Allah'a hamd ü senâ mahiyetinde 36 beyit, sonra 48 beyitlik "tevhîd", daha sonra da 26 beyitlik "münâcât" yazmıştır. Hz. Peygambere 13-4 'ü dört halife hakkında olmak üzere 39 beytin "na't" olarak yer aldığı görülür. Eserin sunulduğu Yavuz Sultan Selim için 95 beyitlik "medhiye"den sonra ise Leylâ vü Mecnûn'un hikâyesi başlar ki tahminen 1800 beyitte tamamlanır. Bu Hikâyeyi daha önce kimler tarafından yazıldığını söylerken Celilî

Ol dürc-i güher-feşân-ı ma'nî
Gencîne-güşâ-yı Gence ya'nî (126a)
Münşî-i sahife-i kirâmî
Bahr-i güher-i sühan Nizâmî (126b)

Gence'li Nizâmî (? - 1204)'yi başa almaktadır. Nizâmî'ye büyük saygı duyan şâir:

Şan şî'r aña vahy-ı âsumândur
Peygam-bei-i âhıru'z-zamândur (126b)

"İr" in ona vahiy gibi geldiğini, "şîir dînî" (126b)'nin ona "nazil" olduğunu ve âdetâ "âhır zaman peygamberi" sayılmasına işaret etmektedir:

Kilk-i sühan oldı aña parmak
Kim şafha-i mâhı eyledi şakğ

Çün hâmesi oldu nazm-perver
Parmağdan ağıttı âb-ı kevşer

”mûcize”ler gösteren Nizâmî, hikâyenin çatısını kurduktan sonra ona Husrev-i
Dehlevî ”yâr-ı gâr” olmuştur:

Ma’ûr olıcağ sühan diyârı
Husrev anuñ oldu yâr-ı gârı

”Söz dini”nin ”peygamberi” mesâbesinde gördüğü Nizâmî’nin bu konuda
ilk ”halife”si Husrev, ikincisi Câmî, üçüncüsü Hâtîfî, dördüncüsü ise kendisidir:

Dîn-i sühana çü virdi ol zeyn
Husrev aña oldu şânî işneyn...

İrişdi ikinci yârı Câmî
Kim dîn-i sühanda oldu hâmî...

Lîk ol ki üçüncü server oldu
Ol Hâtîfî-i sühanver oldu... (126b)

Dördüncü benem ’Ali-şalâbet
Tir-i’ kalemüm virür mehâbet... (127a)

Nizâmî’nin kurduğu ”söz dîni”nin dördüncü halifesi olarak kendi-
sini görmektedir.

Kilk-i dü-zebân u dür-nişârüm
Şan oldu elümde Zül-fekârüm
Söz cennetine çü rehberüm ben
Sâkı-i şerâb-ı kevşerüm ben (127a)

Bu düşüncelerle Leylâ vü Mecnûn hikâyesini kaleme alan Celîlî, kendisinden
önce, bu konunun Türkçe’ye kazandırılmış olmasına hiç temas etmez (1). Biz
şimdilik bu konuyu bir tarafa bırakarak Celîlî ’nin Hicrî 919 yılının Zilhicce
ayı (1514 yılı Ocak ayı) sonlarında tamamladığı Leylâ vü Mecnûn mesnevisini
görelim:

Nevâyî’nin ve Hamdullah Hamdî’nin, ara başlıklarını Türkçe yazdıkları bu
mesneviyi Celîlî, umumiyetle adet olduğu vechile, Fârça yazmıştır. Esere:

Hakkâk-i dür-i rivâyet-i ’aşk
Dihkân-ı gül-i hikâyet-i ’aşk
Bu resme deler dür-i rivâyet
Bu veche diker gül-i hikâyet
Kim vardı kabâyil-i ’Arabda
Bir merd-i kavî haseb nesebde (72a)

Kabileler arasında büyük bir nüfûza sahip bu zâtın yerine bırakacağı "halefi" yoktu. Bu yüzden, gittikçe gam ve gussadan gönlü kırıktı. "Ağlaması, gülmesi, dış çıkarmas ayrı bir zevk olan"

Ferzend dilerdi çün Hudâdan
Umardı taşadduğ u du'âdan

beklerdi. Nihayet duâları kabule geçti. Görenin "Allah mübârek eylesin" dediği bir oğlu dünyaya geldi. "Şükrâne" olarak hazineler saçtı. Sevincini açığa çıkardı. Dayesi, çocuğu kucağından indirmediği halde:

Ol tıfl iderdi girye dâyim
Olmazdı mâdere mülâyim

Fakat

Bir gül-ruhı görse lâle gibi
Üstüne düşerdi jâle gibi
Bir serr-ğad itmese kenâre
Dönerdi sirişki cûybâre (72 b)

onun bu hâlini görenler, bu çocuğun "gam esiri olup âşıklıkta bayraklık" edeceğini anlarlardı. Dört yaşına gelince mektebe verilen bu çocukta, babası İmrü'ül-Kays'a benzeyen bir taraf gördüğü için adını KAYS koymuştu. Verildiği mekteb:

Mekteb degül ol behişt bâğı
Her tıfl nihâl-i gül budağı

Bu çocuklar, mektepte saflar hâlinde otururlardı. İçlerinde:

Bir tâze nihâl adı Leylî
Her lâle-'izâr anuñ tufeyli

adı LEYLÂ olan bir kız vardı ki, KAYS, onunla oturmak isterdi. Güzellikte benzeri olmayan bu kız:

Şîrîn-harekât u 'işve-engiz
Çaddi ney-i kand-veş şeker-rîz
Reftâra gelürse kebk-reftâr
Güftâra gelürse şehd-güftâr (73b)

idi. Kays, bu güzel kızı görür görmez âşık oldu.

Ol tâze bahâra oldı bülbül
Âşüfte-i gül esir-i sünbül

Leylâ da Kays'a kayıtsız kalamadı.

Ol KAYSa vü KAYS aña 'âşık
Dil-dâde vü dil-sitân muvâfık
Bu aña esir o buña bende
Bu aña fütâde ol figende

birbirlerine vuruldular. Ağlayıp sızlarlarlar, derin derin göğüs geçirirlerdi. "Ağyâr"dan sakınırlar, ders zili çalınca feryâd ederlerdi. Kays, "elif" yerine Leyli'nin boyuna, "cim"den sözedilince saçına bakar, "dal" denince iki kat eğilirdi... Leylâ ile Kays, aşk havasına girince, öğretmene ve arkadaşlarına "yalan" söyleyerek, bahaneler "uydurarak" gizlice buluşurlardı.

Bu söyler idi gam-ı nihânın
Ol akıdur eşk-i hûn-feşânın
Bu gül gibi sîne-çâk olurdu
Bülbül gibi derd-nâk olurdu (74b)

Kays, Leylâ'yı evlerine kadar götürürdü. Ona vedâ ederken "yüreği pâre pâre olurdu. Şöyle bir "terâne" tuttururdu:

Gam-hâne-i dil satâyün olsun
Cân naqd-i nişâr-ı pâyün olsun

Sabaha kadar bu "âh u vâh" ile inler dururdu. Sabâh olunca yeni bir ümitle mektebe koşardı. Leylâ'nın "kokusu" gelince, öğretmene bir bahane uydurup dışarı çıkardı:

Karşular idi o dil-rübâyı
Eylerdi selâm u merhabâyı
Leyli dahı ihtirâm iderdi.
Göz ucu ile selâm iderdi (75a)

Onlar böyle davranırlar da diğer çocuklar bunu öğrenmezler mi? Önce çocuklar annelerine söylerler, sonra da Kays ile Leylâ'nın aşkı herkes tarafından duyulur. Nihayet Leylâ'nın annesi de macerayı öğrenir:

Didi ki dirîğ vây veyli
Bed-nâm-ı mahabbet oldu Leyli

Hemen Leylâ'yı çağırıp ona "pend" vermek ister. Diller döker. Bu sözler karşısında "yeminler" etti. Leylâ'nın annesi kocasına haber verdi. Tedbir olarak Leylâ'yı "ev içre göçür"ürler. Leylâ, Kays'ı göremez olunca kedere boğulur. Sabahlara kadar ağlayıp inler. "Sıcaklık" bahanesiyle uyuyamaz. Kanlı gözyaşları belli olmasın diye:

Egnine giyerdi câme gülgün
Kim olmaya zâhir eşk-i pür-hûn (77a)
Sildükçe sirişk-i âli olur âl
Hınnâlu durur diyü ider âl...
Silse yaşını iderdi âli
Kim boyadum âle dest-mâli

Bu acılar içinde kıvranan Leylâ, Kays'ı göremez olur da Kays, onu görebilir mi?

Çün mektebe gelmez oldu Leyli
Kays eyledi âh ü vâ yeyli

Gözlerinden tel tel yaşlar akıtır ve şöyle mırıldanır:

K'ey gönçe-dehân u sib-ğabgab
Sensüz baña mağbes oldu mekteb

"Seni görmeyeli, ders kâğıtlarım bile kapkara oldu! Rahleler, sen yoksun diye parça parça oldular. Hepsi seni arar; "Elif"bile:

Sensüz elif oldu rişte-i zünnâr
Zülfüñ bigi başı halka-i mâr
Gerden ideli o zülfe teslim
Şan tavk-ı gam oldu halka-i mîm (77b)

"Mîm, dâl, sîn, nûn" gibi harflerle de hâlini târif eden Kays, bir gece yırtık, elbiseler giyininip eline bir "tas" alarak dilenmek bahânesiyle yola çıkar:

Çün irdi der-i nigâra nâgâh
Çağırıldı ki dost şey'ü li'llâh

diye söylenir. Leylâ, bu dilenciye görür görmez tanır. Kapıya gelir:

Ol Kaysa vü Kays aña hayrân
Birbirine karşı zâr u giryân
Tevdi' idüp cüdâ olurlar
Hicrân ile mübtelâ olurlar (78a)
Giryân giryân dönerdi Leyli
Eylerdi dirîg u vâ yeyli

Anasına da, "Bu dilenci ne kadar yanık hikâyeler anlatıyor?" diye yalanlar uydurur. Fakat bu "hikâye" de halkın diline düşer, Leylâ ile Kays'ın bu yolla da buluşmaları imkânsız hâle gelir! Artık ayrılığa dayanamayan Kays, sahrâ yolunu tutar. Bu andan itibaren Kays'ın adı:

Mecnûn diyü buldı iştihârı
Ol mülket-i derd şehriyârı

"Mecnûnu, babasının çölde bulması ve hileyle annesine götürmesi"(79a) başlığından sonra Celîlî, şöyle devam eder:

Bu Levh-ı gamı iden temâşâ
Bu nakş-ı garîbi kıldı inşâ
Kim Kays çü tutdı râh-ı şahrâ
Şan Hızrdur itdi meyl-i hadrâ

Onu tanıyanlardan birisi görerek, babasını haberdar eder. Babası da oğlunu aramaya çıkar. Karşılaştığı manzara:

Üstinde ne câme var ne destâr
Kisvet aña hâk ü seng-i kuhsâr
Şacı uzamış ayağa düşmüş
Gûyâ ki ayağı bağa düşmüş
Geh taşla göğsini ururdu
Geh yüzini toprağa sürürdi... (79b)

Korkunçtur. Kays'ın babası döğünür. Oğlunun hangi periler tarafından çarpıldığını, ne hâllere düştüğünü haykıra haykıra sızlanır. Mecnûn, bu sözleri duyduğu hâlde:

Leyli Leyli diyü şitâbân
Yürürdi tütup reh-i beyâbân (80a)

Babası, oğluna yaklaşmak ister. Oğlu, babasına düştüğü hâli, yürekler parçalayıcı bir şekilde hikâye eder. Bunun üzerine babası, yeminle:

Maşûduñ olan harem haqıyçün
Me'bûduñ olan şanem haqıyçün
Leyli eger ola mâh-ı tâbân
Sen mihre qarîn idem şitâbân
Koynuñda tut ol gül-i cemali
Yanuñda gör ol sehî nihâli
Şol deñlü nişâr idem zer ü sim
K'ol dürc-i dür ola saña teslim (81a)

Bu sözlere, "annesinin intizârı"nı da ekleyince, Mecnûn, eve dönmeye razı olur, "Vasl ümîdi gönlünde yer edince" Mecnûn, babasının verdiği elbiseleri giyip eve döner. Babası, Kays'a yaşlandığını, artık eskisi gibi olmadığını, elinin, ayağının tutmadığını, kulağının duymadığını elhâsıl biricik ümidinin kendisi olduğunu anlatan oldukça uzun bir hasbihâlde bulunur:

Ey tâze nihâl-i bâğ-ı ümmîd
Şanma bu bahâr çala câvid (82a)

deyip sözü Leylâ'ya getirir:

Pend eyle ki kesb idüp fezâyil
Aduñ ola dehr içinde kâmil!
'İlm ü edeb ola tâ şi'âruñ
Nâmûs esâs perde-dâruñ
Ger gevher-i nâb olsa LEYLÎ
Gözden çıkar itme aña meyli
Ey gûdek-i şâde-levh u bîdil
Zen naqşını görüp olma mâyil
Gelmeye vefâ vü mihr zenden
Gül dirmedi kimse bu çemenden... (82b)

gibi, bilgi ve irfân dolu öğütlerde bulunur. Devamla:

Saňa qad-i dil-rübâ elifdür
Serv-i çemen-i vefâ elifdür

Celili, bu vesileyle de elif, lâm, cîm, sîn, mîm, sâd harflerinin meydana getirdikleri çağrışımlardan yararlanarak, öğütleri biraz daha renklendirir. Bu öğütler karşısında biran için susan Mecnûn, söze başlayıp:

Sevdâ-yı dile velî ne tedbîr
Çün alnuma yazdı kîlk-i taqdîr! (83b)

gibi cevaplar verir. Ayrıca der ki:

‘Ayb itme görüp bu hâl-i zârum
Çün elde degüldür ihtiyârum
Göz göre kişi kuyuya düşmez
Şehd olmasa mûr zehre üşmez (83b)
Kim kendüzini melâmet ister
Bî-‘âfiyet ü selâmet ister
Pâyine kişi teber urur mı
Terk- i ten ü cân u ser urur mı
Ma’zûr tutar benüm bu hâlüm
Bu kişşa-ı güşşa vü melâlüm
Şol kim ola hâlden haber-dâr
Esrar-ı cemâlden haber-dâr (84a)...

”Sevdâ şereri” ile dolu bir dimâga sahip olan Mecnûn, Leylâ’nın evlilik haberini aldığını, ”kaşını görelî” beri beli iki büklüm olduğunu, ”gözü” gam gecesinde kanlı ettiğini, ”müjgânı”nın canına hançer gibi saplandığını, Lâle-zâre” benzeyen yanaklarının gönlünün kıvılcımları olduğunu, ”benleriyle zülfü’nün gönlünün yaralarına ”zekasının belâ çukuruna, bir tutulması lâzım geldiğini... ifade ettikten sonra:

Şanma beni kim geçem hevâdan
Sevdâ-yı vişâli dil-rübâdan
Umma bu belâya sedd ola pend
Seylâb-ı mahabbeti ide bend... (84b)

gibi sözlerle babasına cevap verir.

Oğluna, Leylâ’yı istemeyi söz veren babası, ”kabilesinin” ileri gelenlerini de yanına alıp:

Şan esdi nesîm lâle-zâra
Hem-râh olup irdi kûy-ı yâra (85a)...

Varırlar ki ne görsünler! Leylâ'nın mensup olduğu kabile, zengin mi zengin!
Çadırları siyah atlastan yapılmış, göklere doğru yükselmiş!

Ebrû-yı nigâr u ol kara ev
Şankim şeb-i 'işret ü meh-i nev

gibidir. Yüz koyundan aşağı olan fakiri yoktur. Bunların "peynir yuvarlağı"
gökteki ay gibidir. Ney çalan gençleri, gökleri "raksa götürürüdi". Mecnûn tara-
fından gelenleiden:

Âgâh alınca kavm-ı Leylî!
Karşuladılar sipâh-ı hayli
İrdi peder-i 'arûs-ı zîbâ
Çün yollarına döşendi dibâ (85b)

Seyyid 'Âmirî'ye "Hoş geldiniz!" dediler. Sofralar kurulur, sebzeler, mezeler
renk renk yığılır. Yeme içme esnasında Mecnûn'un babası Seyyid 'Âmirî, bir yolunu
bularak, kızını oğluna ister:

Ol mihr-cemâle isteseñ mehr
Virem aña biñ gulâm-ı meh-çehr
Yüz hâdim-i Zengi 'anberîn-fâm
Her biri sevâd-ı çeşmi-i eyyâm
Yüz Hindî gulâm hem dil-efrüz
Kim hizmetüñ ideler şeb ü rûz
Şol deñlü nişâr idem zer ü dür
Kim dâmen-i deşt eyleyem pür

Bunlara ek olarak bin deve, bin koyun sürüsü (her birinde 300 koyun hesabıyla)
ve bunlarla beraber nice altın ve gümüş vereceğini söyler. Bunları dinleyen Leylâ'-
nın babası:

K'ey pîr eğer olsa hûş ü 'aqluñ
Olurdı mutâbıķ aña naķlûñ (86a)
Her sözi dimek revâ degüldür
Her telh olan devâ degüldür ... (86b)

"acı olanı ilâç diye içen hastaların çoğu, ecelle karşı karşıya gelir. Ok iyi nişan
alınmadan, iyisi mi hiç atılmamalıdır. Başkasını inciten nükte hiç söylenmemeli-
dir....

Bir şahşa ki ola ilde bed-nâm
Pâmâl-i cünün u guşşa-fercâm
Dîvâne vü mest ü lâ'übâlî
Hâdden aşırı gam u melâli
Bir dîv-sirişt ü âdemî-çehr

Bâzîçe-i tıfl-ı kûçe-i şeh
Vaşşiler ile refîk-ü me'nûs
Bî-ülfet-i nâm u neng ü nâmûs...
Nice diyem aña dîvi pür-rîv
Kim ürker eger yüzün göre dîv...

"El arasında rüsvâ, sefih ve akıldan yayan... böyle birinin evlenmesi olur mu?"
Akıldan uzak görünen bir yüz, sana hâlis altın ise bana ateş görünür"...

Çılsañ beni genc ü mâle kâyil
Kim ta'ne-i haşma ola hâyil
Baña elem ü te'ab gerekmez
Kim serzeniş-i 'Arab gerekmez... (86b)

Bu söylediklerini 'yeminle' de teyid edince, Kays'ın babası, Leylâ'nın kapısından eli boş döner:

Bir mâder-i Kaysa hâli bir bir
Ol derd ü gam u melâli bir bir
Lâkin oluban bahâne-perdâz
Mecnûna bu sözden açmadı râz (87a)

Leylâ'nın babası kızını, Kays'a vermeyi reddedince, Mecnûnu "Ka'beyi tavâf'a götürürler. Leylâ'yı alamadıklarını öğrenip tek-ar dağa çıkan Mecnûn'u da alıp Hicâz'a yönelen babası menzilden menzile vardıkça oğlunun feryâdına dayanamaz oldu. Mecnûn ise çölde neyi görse ona derdini söyler. Devesine bile derdini döker. Nihayet yolculuk Mekke'de biter.

Seyyid Âmirî, oğlunu alıp kâbeye götürür. Mecnûn, kâbenin halkasına yapışarak, duîya başlar. Aşk'ın ve âşık'ın düştükleri hâli hikâye ederek:

Çün 'aşk esâs-ı cism ü cândur
Bünyâd-ı zemîn ü âsumândur
Hasta dilümi esîr-i 'aşk it
Âzürde-i zahm-ı tîr-i 'aşk it

"Yeşil göklerin, halkası olmayı arzu ettikleri bu "kapı hakkıçün":

Ben bi-ser ü pâya eyle çâre
Aş halka-şifat der-i nigâra
Halka gibi derde kıala gûşum
Hâmûş ola cân-ı pür-hurûşum
Tâ cân bedenümde ola mihmân
Bülbül çemenümde ola mihmân... (88b)

Kays'ın bu gibi yalvarışlarını duyan babası:

Bildi yoğimiş devâ bu derde
Ol sine-i germ ü âh-ı serde (88b)

Hac'dan dönüşünde, bunları birbir akrabalarına anlatarak, Kays'ın "gam u derd" istediğini söyler. Böylece:

Ma'lûm idinüp bu hâli yârân
El yudılar andan ağlayup an (88b)

Mecnûn'un iyileşmesinden umudu kesen ana ve babasıyla yakınları, "Temmûz ayının cihanı kavurduğu günlerde bile çölde dolaşmasına engel olmaya kalkışmazlar. Mecnûn da:

oyup ser-i kûy-ı 'aşkda taht
Çekmişdi bir özge 'âleme raht
Ne mader ü ne peder hevâsı
Ne hâne vü hânümân şafâsı (89a)

Dağ, taş arasında böyle yürürken ağaçlardan birinin üstünde bir kara karga görür;

Kim gözleri şeb-çerâğa beñzer
Göynüklü siyâh çağa beñzer.... (89b)

Simsiyah elbisesi içinde Hindû yavrusu gibi:

Şan rûz-ı belâsıdur arîbüñ
Şam-ı gam u derdi bî-naşîbüñ
Ya baht-ı siyâhı ehl-i 'aşkuñ
Ya dûde-i âhı ehl-i 'aşkuñ

olan bu kargayla Mecnûn konuşmaya başlar:

Sen nâme-i hâlûme meşelsin
Hâmûş u hâlîm-i bî-bedelsin
Matem-zede-veş olup siyeh-pûş
Kim kıldı seni figâr u hamûş
Sen zülf-i siyâh-ı d'îl-rübâsın
Şan kim şeb-i 'işret u Şafâsın (89b)

Mecnûn, kargayı Çin miskine benzedip, ona kartal gibi bir gagayı ve vefâ denizine lenker atmışlığı da lâıyk gördükten sonra:

Seccâde Şalup gehî hevâya
Şâh üzre açarsın el du'âya
Perrûñ 'alem-i siyâh-ı ka'be
Ya câme-i 'izz ü câh-ı ka'be (90a)

der. Kargada bizlerin görüp iğrenç bulduğumuz hâllerin herbî'isi, Mecnûna göre, şaşılacak derecede güzeldir. O bu güzellikler içinde yüzerken gece bastırır. Karga ile gecenin rengi birbirine karışınca karga görünmez olur. Derken ağaçlar arasında:

Etrâfa bakınca ol dil-efgâr
Gözine görindi kuğd-ı kühsâr

gözüne baykuş ilîşir.

Mecnûn aña dir ki ey ciger-sûz
Çeşmüñ ne güher durur şeb-efrûz
Sensin kef'-i 'aşkda belâ-senc
Virâneler içre tâlib-i genc
Ey künc-i kanâ'at içre tenhâ
Yoğ saña bu 'uzlet içre hemtâ (90b)

"Acaba neden bulara düştün?! Hangi bülbül'ün yarısın? Hangi keklîğin dostu-
sun? Sap, saman bir olmadığı gibi gül ile gelinciğin kokusu aynı mıdır?

Hem-reng çün olmaya iki yâr
Tut kim yerüñ ola bağ u gülzâr (91a)

Mecnûn, dilinden Celîlî, baykuşun gözünü "Şeb-çerâğ"a, bulunduğu virane-
leri "Cem'in tahtına" benzettikten sonra:

Senden gerek ehl-i hûş ala pend
Olmaya bu bâğ u râğa hursend (91a)

Baykuş'a Mecnûn arasında konuşulanlara şu da eklenir; Mecnûn:

Çün nâr-ı fenâyâ yandı rahtum
Virâneye çekdi baht u bahtum
Olsañ n'ola mürşid-i tarîkum
Yağdur çü senün gibi refîkum (91b)

Tam baykuşa "mürşid"lik teklif ettiği sırada sabah olur. Baykuş görünmez
olur. İşte tam bu sırada, Mecnûn, avcılarının tuzağına düşmüş bir ceylân görür.
Avcı, kanını dökmek üzere, ceylânın üstüne çullanınca;

Bu âhûyî dâmdan halâş it
Bağışla fakîre luğf-ı hâş it
Kıyma ki bûyî bahâra benzer
Şehlâ gözi çeşm-i yâra beñzer
Boynuzları serv-i büstândur
Ayakları serv-i hîzrândur (91b)

gibi benzetmeler içinde, yalvarır. Onun bu yalvarışları karşısında avcı, kendinden
geçer. Fakir olduğundan bahsile:

Geç diler iseñ bu şayd-ı dilşâd
Vir baña bahasın eyle âzâd

Mecnun, hemen "terâzûnun çekemiyeceği" kadar kıymetli taşlar verip, âhûyu kurtarır. Elini, ayağını öper. Gözü, Leyl'ânın gözüne benzer diyerek yüzünü sürer. Ona hayırlı dualar ederek:

Ey âhû-yı deşt saña nâgâh
Ger kûy-ı nigâr ola çerâgâh
Yâd eylesesin beni keremden,
İnince o bâğa subh-demden
İlet ser-i kûyına selâmum
Hâşâkine 'arza kıl peyâmum
Servine di eşk-i cûybârum
Gül-berkine dâğ-ı lâle-zârum
Kıl itlerine niyâzumı 'aız
Yârâna benüm bu râzumı 'arz... (92b)

Mecnûn böyle söylenirken, âhû da peşinden gider. Bunları birlikte gören diğer ceylânlar da onlara arkadaş olurlar.

Mecnûn'un bu hâli çevre illerde duyulur. Nihâyet Leylâ'nın kulağına da varır. Leylâ, uyur gibi görünerek, yanına nedimesini alıp yola çıkar. Vara vara Necid dağına gelirler:

Karşuladı zerre âfitâbı
Bu müflis o genc dürr-i nâbı
İrüp kuçuşur ol iki 'aşık
Dil-dâde ve dil-sitân muvâfık (93b)

Bu kucaklaşmaya "ahsente" demeden geçemez Bu "visâl" için Mecnûn ve Leylâ, Allâha şükürler ederler. "İşret ü safâ" meclisini kurarlar. Altın kadehlerden "zülâl"ler içilir:

Leylî 'arağ eyleyüp hayâdan
Gülşen bigi şebnem-i şafâdan
Gonçe bigi bir tebessüm itdi
Bülbül bigi bir tekellüm itdi

Mecnûn'a der ki:

Mevzûn gâzelüñ cihânı tutdı
Rengîn meşelüñ cihânı tutdı
Dirsın çü müdâm şîr'-i mevzûn
Demsâz u nedîm cân-ı mevzûn (93b)
Bir tâze gâzel ki bi-ğarağdur
Yüz bûse-i şekkerin 'ivağdur
Bir taze sürûd eyle bünyâd
Kim gonca-veş ola bu göñül şâd
Bir şî'r okı hasb-i hâl olsun
Şerh-i dil-i pür-melâl olsun (94)

Mecnûn, Leylâ'nın bu sözleri karşısında biran söze "mecâl" bulur, "bedîhiyye hasb-i hâlin" söyler:

Ey şubh-ı mübâreküñ nesîmi
Vey 'âşık-ı şâdıkuñ nedîmi
Bûy-ı gül-i gül-sitân getürdüñ
Hâr u has-i dil-sitân götürdüñ
Ne serv durur bu lâle-dâmân
Kim gülşen-i câdadur hırâmân
Ne lâle durur bu hüsn-i dil-keş
Kim yaqdı dilümde dâğ-ı âteş
Ne gonçe-i tenkdür ol dehân tenk
Kim oldı bu gönlüme cihân tenk

Bunların muhtevasında ve arkadan gelen beyitlerde, Leylâ'nın vasıfları bir kere daha ortaya konmaktadır. Eserin en "içli" kısımları da burasıdır. Zira Kays, Leylâ'yı görmekten son derece memnundur. Leylâ'ya der ki:

Ey genc-i dür ü hazîne-i la'l
Dâğum gibi urma âteşe na'l
Yağma beni dâğa lâle bigi
Aqıtma yaşımı jâle bigi.. (94b)

Hele şu "terdîd"e bakın:

Yoğ yok n'ola aqdıyısı hûn-bâr
Rengin ola tâ ki bâğ-ı dil-dâr... (94b)

Leylâ'nın "ziyâretine" son derece sevinen Kays:

Ben mürdeyiken hayât virdüñ
'Ömr-i ebede berât virdüñ
Ger gonçe-şifat dehânum olsa
Süsen bigi yüz zebânum olsa
Şükr idemezem bu ni'mete ben
Bu cah u celâl ü 'izzete ben (95a)

der. Leylâ, hakkında söylenen bu "gazeli" alıp "küpe gibi" kulağına koyar (1). Geldiği yere döner. Celîlî, araya girerek "Gazâlî âzâd eylediği için Gazal-i Hüsne kavuştu," der. Birkaç "inci gibi" öğütle bu görüşmeyi noktalar:

Her ne ki ederseñ ey birâder
İrür girü saña hayr eger şer (95a)

Celîlî, "Sıfat-ı Nevrûz- Bahâr..." başlığ altında, hem bahârı tasvir eder hem de Kays hakkında şunları söyler:

---

(1) Sevgilinin güzelliğini öğme, anlamında kullanılmıştır.

”Nevrûzu kutlamak isteyen birkaç arkadaşı, Kays’ı hatırlayarak, onu aramağa çıkarlar. Necid dağı eteğine varırlar. Kays, uzlete çekilenlere baş olmuş, dağları bir saray, aslan ise ipekten yastık, kaplan yoluna sergi olmuştur. Aslân, Kays’ın pençeleriyle göğsünü kaşırken, kaplana ”çöp düşse rizâsı yok”tu. ”Fîrâk-nâme” gönderecek olsa âhû hizmete koşardı. Aslan, Mecnûn’un sarayının ”kapı köpeği”dir. Kapı halkalarının herbiri bir ejdehâdır.”

Yârân iricek ol dil-figârâ
Tağıldı vuhûş kûhsâra
Mecnûna selâm eylediler
Ta’zîm-i temâm eylediler (96b)

Mecnûn dostları ile selâmlaşıp koçuştı. Ağlayıp sızladıktan sonra, Mecnûn’a nasîhata başlarlar: Hâlini hâtırını sorup eğlenmeğe çağırırlar. Böyle olmaz;

Her cins olur çü cins me’nûs
Tâvûs olur nedîm-i kâvûs

her cins kendi cinsiyle dost olur:

Gel kim idelüm teferrüc-i bâğ
Bu tağda urma gönülüne dâğ
Şalınur iken çemende servüñ
Ol servden üçmadın tezervüñ
Gel kim çemen içre geşt idelüm
Ter:k-i ser-i kûh u deşt idelüm (96b)

Her mısırâda ”gel” diyerek yalvardıkları Mecnûn, nihayet şöyle cevaba başlar:

K’ey bağa naşîhat eyleyenler
Rûsvâ-yı fazîhat eyleyenler
Yokdur kalem-i kazâyâ tağyîr
Hakk olmaya haţî-ı levh-ı tağdîr (97 a)

diyerek, kazâyâ rizâsını dile getirir. İnsanlar arasında ”mihr ü vefâ” bulunmadığını, ”ehl-i câh”ın isteğinin ”esîr câh” görmek, hesapçilerin ise ”kötülükten başka dileklerinin bulunmadığını da ekleyince:

Yârân çü görürler ol ğarîbi
Yok ’işaret ü ’ayşdan naşîbi
Ne pend eşer ider ne peyvend
Divâne durur degül hîred-mend (98a)

mahzûn olup evlerine dönerler. Onlar giderler ama, Kays, adı Nevfel olan bir ”serveri” tanır. Nevfel de bir ”nigârî” sevdiğinden Mecnûn’u anlamakta güçlük çekmez. Der ki:

Sen gönlüñe urma dâğ-ı âteş
Seyr-i gül-i bâğ eyle hoş hoş
Ben yaruñı saña hem-dem idem
Sen bülbülü bâğa maħrem idem

İster aramızda cenk ister sulh olsun; yüklerle altun saçatı; daha olmazsa kılıçla işi sonuca bağlayacağını söyler. Gel, yeyip içelim! Sen de benim gönlümü şen"eden bir gazel oku, der. Mecnûn, Nevfel boşuna zahmet etme" anlamına gelen gâyet lirik beyitlerle cevap verir. Nevfel, başladığı işi bırakan adam değildir. Benî Hay kabilesine bir mektup yazarak:

İdem yoluña güher tufeylî
Mecnûna nikâh olursa Leylî
Olursa eger hilâf-ı tedbîr
Sertûşe-i kâr olur çü şemşîr (99b)

Mektuba gelen cevap, hiç de iç açıcı olmaz. Neticede Nevfel "savaş davulunu" vurdurur. Leylâ'nın kabilesi de tepeden tırnağa kadar silâhlanırlar. Nevfel ve Benî Hay kabilesi arasında öyle bir savaş olur ki:

Âvâze-i gürz çâk çâkı
Tutmuşdı Hicâzdan 'Irâkı (100b)
Bir zelzeleye varup şadâdan
Tağlar yıkılırdı puşt u pâdan (101a)

Mecnûn da bu "havâyâ uyar". Ancak duâda karşı tarafın zaferi için el kaldırır. Fakat:

Mağlûb olur çü kavm-ı Leylî
Her yaña güriz kıldı hayli
Çün gerdiş-i bi-şebât-ı gerdûn
Leylîyi ider esîr ü maħzûn (101a)

Nevfel, Leylâ'yı görünce fikrini değiştirir:

Eylersem anı nedîm-i Mecnûn
Ben ğuşşadan olurum ciger-hûn (101b)

Sarayına varır varmaz, sâkîlerine, Mecnûn'un kadehine zehir koymalarını söyler. Fakat câriye "yanlışlıkla" Nevfel'e zehirli kadehi sunar. Nevfel ölür. Celîlî, Mecnûnun ağzından:

Eylük idene irişür uzluğ
Yavuzluğ iden bulur yavuzluğ (101b)

der. Nevfelin vârisleri mîrâs kavgasına düşünce, Leylâ'nın babası gelip kızını alır. Mecnûn yine ortada kalır.

Derken kış gelip her taraf buz bağlar. Celîlî, bu mısralarda kışı anlatır (102a-192b). Bir tarafta dağlarda dolaşan Mecnûn, öbür tarafta ayın "ondördüne benzeyen" Leylâ! Böyle bir güzelin varlığından haber alan:

Bir mîr-i kabîle vardı dil-şâd
Kim İbn-i Selâm idi aña ad
Serdâr-ı kabâyil-i 'Arabdan
Mahdûm-ı hasebden ü nesebden
Bir oğlu var idi serv-i âzâd
Olmışdı gulâm aña şimşâd (102b)

İbn-i Selâm'ın oğlu Leylâ'ya *kulaktan âşik olmuştur*. Aşkına sabrı kalmayınca, "muhteşem bir heyetle" kapısına gelir. Leylâ'ya "mehr" olarak, "Yüz Zengî köle, yüz Hitâyî Türk, yüz gün yüzlü ay, altın eğerli yüz at, atlas yüklü develer, yüz dişi deve...

Bu çarh-ı munağgaş-ı pür-ahter
Olmışdı nikâha bir tabağ zer(203a)

Böyle bir ihtişamla yola çıkan kervandan haber alan Leylâ'nın babası "'yola dîbâ döşetti". İbn Selâm, bir yolunu bularak, oğlunun damadlığa kabûlünü ister. Meclis kurulup "kâbîn" bağlanınca:

Çün kim iki cânib oldu râzî
Peyvend-i nikâh kıldı kâdî (103b)

kadı da nikâhı kıyar.

İbn-i Selâmın oğlu ile nikâhlandığını haber alan Leylâ,

Çâk eyledi şubh-veş yakasın (103b)

yakasını yırtarak, saçını, başını yolarak felekten şikâyete başlar. Bu durumdan anasını da haberdâr ederler:

Mâder irişüp ider naşîhat
Kim itme bize oğul fazîhat
Rüsvây idüp bu hânümânî
'Âr odına yağma dûdmânî (104b)

deyince, Leylâ:

Ger 'ayb ise 'aşk 'aşk-nâküm
Divâne-i 'aşk u sine-çâküm
Benden peder olmaz ise râzî
Uşda müftî vü uşda kâdî (104b)

gibi sözlerle cevap verir. Annesinin Leylâ'yı ayıplayıcı sözlerine devâm etmesi, ister istemez Leylâ'yı utandırır. Leylâ, gelinliğe hazırlanıp âdet olan "dügün" yapılıdır. Gelin, güveğiye teslim edilir:

Dâmâd-ı harâb-ı 'aşk ser-meşt
Dâmân-ı 'arûsa şundi çün dest
Leylî urur aña bir şabançe

Kim kaldı yüzinde nağş-ı pençe (105a) ve dâmâdı aşâğılayıcı sözler söyler:

Şanma ki bu gence urasın el
K'oldı o ğarîbden muşkaffel
Var deştde bir ğarîb ü medhûş
Anuñla bu serve olur hem-âĝûş
Bu meyveyi ol qodı emânet
Hâşâ ki idem aña hiyânet (105b)

Leylâ'nın aldığı bu sert tavrı gören İbn-i Selâmın oğlu, "dizginleri gelinin eline verir".

Bütün bunlardan haberi olan Mecnûn, Leylâ'yı "iğneleyen bir mektup yazar". Leylâ da cevap yazmada gecikmez! İki sevgili bu mektuplar vesilesiyle aşklarını bir kere daha dile getirirler.

Mecnûn'a Leylâ'nın evlendiğini haber veren "bir pîrezen"dir. Mektubunu götüren "peyk-i çâlâk" belli bir şahsiyet göstermez. Nitekim Leylâ'nın cevâbını da götüren "bir cevân-merd"dir.

Bir sabah Leylâ, baş ağrısıyla uyanır. Her tarafı ateş gibi yanmaktadır. Kâse-ler dolusu soğuk şerbetler verilirse de fayda etmez. "Fassâd"a haber verirler. Kan alınması gerektiğini söyleyince de Leylâ,

Bir sûsen-i lâle-zâra beñzer
Berk-i semen-i bahâra beñzer

Fassâd'a kolunu teslim eder:

Çün nişter olur aña havâle
Şan sebzeden aqđı hûn-ı lâle
Şan işledi sîme şâh-ı mercân
Elmâs-ı ter oldı gevher-efşân (110a)

Bunu gören Leylâ, korkarak, elini yeninin içine çeker. Fassâd'ın ücretini: "sîm ü zer, dürr ü güher"le öderler. Leylâ, sağlığının geri gelmesini bekler. Mecnûn ise dağlarda, çöllerde "gönlü kırık" dolaşır. Kervanlardan birinin yolcuları Mecnûn'u görürler. Dağlarda, çöllerde tek başına dolaşan bu garibin kim olduğunu öğrenmek isteyen birisi ona yaklaşınca:

Gödi ki gül irdi gülşeninden
Çan oldı revân dâmeninden
Çıldıqça o nâle-i hazîni

Çan taldı dehân-ı âsetîni
Her katre-i hûn ki düşe hâke
L E Y L İ yazılır o levh-ı pâke (110b)

gördüklerinden hayrete düşer. Bunun sırrını öğrenmek ister:

Leyli beni dil-figâr idendür
Ben lâleyi dâğ-dâr idendür
Bir 'ârıza irmiş ol nigâra
Hûn gâlib olup o lâle-zâra
Nişter urıcağ kolına faşşâd
Andan baña irdi zahm-ı bîdâd
Çün vahdete irişe iki dost
Bir olur iki ten ü renk ü post
Ben Leyli-i 'aşk Leyli Mecnûn
Birdür iki tende cân-ı mahzûn (111 a)

Mecnûn'dan bu sözleri duyan yolcu, hikâyeyi diğerlerine de anlatır. Bu hâdise, kabileler arasında, ağızdan ağıza söylenir, durur.

Leylâ'nın aklına bir gün "toy etmek" gelir. Sayısız yemekler pişirilir. Celîlî, bunları birer birer, en güzel benzetmelerle sayar. Leylâ'nın fakirlere yemek yedireceğini duyan Mecnûn da "tebdil-i libâs" ile koşup gelir. Sıraya girip "kâsesini sunar":

Leyli göricek teğâfûl itdi
Mecnûnı bilüp tecâhül itdi
Bir kefçe urur o kâse-pâke
Kim kâse ufandı düşdi hâke (112a)

Mecnûn, "kırık gönlünü âbâd etmişçesine sevinir. Görenler ise bu hâle şaşarlar.

Mecnûn didi k'ol gül-i semenber
Gayra beni görmedi berâber
Bu baña cefâ degül vefâdur
Hem 'ayş u surûr u hem şafâdur (112)a

Mecnûn'dan bir de öğüt alırlar:

Şı kâse-i nefsiñ ey bi'âder
Hağça şınıcağ dür olmaz ebrer (112a)

"Kabuğu kırılırsa bâdemini değeri artar. Varsın kırılan kilden yapılmış kâse olsun, yeter ki gönül kadehi sağlam kalsın!"

Ten olsa şikeste cân sağ olsun
Has olmasa gül-sitân sağ olsun (112b)

Mecnûn'un "vahdet" ve ona ulaşılabilecek yolda tenin değersizliğini ifade eden sözleri arasında şâirin:

Olmasa CELÎLÎ dil şikeste
Manzûr-ı Hâk olmaz ey huçeste
Dil şınmasa sine rûşen olmaz
Çâk olmasa hâk gülşen olmaz
Çün mazhar-ı luğ olur şikeste
Hâk sendedür ey şikeste-beste (112b)

diyen sesi duyulur. "Toy"dan bu şekilde ayrılan Mecnûn, Leylâ diye diye bahçede dolaşır. Şiirler okuyarak hâlini dile getirir. Gönlünün derinliklerinden kopan ahlarla inlemeye başlayınca bülbüller kendisine uyarlar. Saçı, başı öyle dağınık hâle gelir ki bülbüller yuva yaparlar:

Mecnûn olıcağ terâne-perdâz
Bülbül olur âşiyânda dem-sâz (113a)
Mecnûn okıduğça nazm-ı rengîn
Bülbül ider âşiyânda taşsin

Mecnûn ile bülbülün arkadaşlığı, birbirlerini tamamlayacak şekildedir. Onların bu hâli her tarafta duyulur. Mecnûn'un ziyâretine gelirler. Mecnûn ise, bülbülün yavruları incinmesin diye, âdetâ kıpırdamaz:

Çün kim per ü bâl açup hevâdan
Bülbül becelei uçar yuvadan (113b)

Mecnûn yine dağların yolunu tutar. Leylâ da Mecnûn'dan ayrı kalmaktan yanıp yakılarak bir "lâle-sitân"a gider. Yanında nice güzel kızlar da vardır. Hepsisi gülüp oynar, yer, içerler. Leylâ ise yanıp yakılır. Kızlar eğlenirken Leylâ, serviye derdini, lâleye gönlünün yarasını anlatır. Nestine, süsene ve gonçeye derdini dökerken, oralara avlanmak için gelen birisinin Mecnûn'dan bir "gazel" okuduğunu duyar.

Leyli gül-i bâğ gibi handân
Mecnûna bahâr-ı bâğ zindân
Leyli gül-i bâğ-ı işret ister
Mecnûn has ü hâr-ı miñnet ister
Leyli gül-i bâğ-ı gülşen-efrûz
Mecnûn teni lâle-veş ciger-sûz
Leyli gül-i bâğ ider temâşâ
Mecnûna bahâr u bâğ hâşâ...(115a)

Bunları duyan Leylâ, "gazel söyleyen bu adamı yanına çağırır". Bu sözünü ettiğın kişi şimdi nerelerdedir, meâlinde sorular sorar:

Bir özge bahara yok mı meylî
Eyler mi hevâ-yi bâğ-ı Leyli (115b)

Leylâ'nın bu soruları cevapsız kalmaz:

Çün h'âba vara görür cemâlün
Ol teşne-i gam leb-i zülâlün (116a)
Sen mâhî idüp düşünde âgûş
Hurşid olur aña düş-ber-düş
Çün düşde görür perî-cemâln
Teb-hâle tutar leb-i zülâlin (116a)

Mecnûn'un hâlini bütün teferruâtıyla anlatır. O anlattıkça da Leylâ, onun ağzını incilerle, cevherlerle doldurur, üzerine saçılar saçar.

Günlerden bir gün Mecnûn'un babası hastalanır. Ölümle pençelediğini anlayan dostları, Mecnûn'u bulup haber verirler. Mecnûn'un babası bir iki "pend ü peyvend" edip ölür. Bu hâli gören Mecnûn, babasının iyiliklerini sayıp dökmeye başlar:

Benden eger olmaduñsa râzı
Hâlüm n'ola Hâkık olunca kâdî (118a)

gibi yakınmalarla sözlerine devam eder. Onun bu "figânı"na koşan halk, babasını defnederler. O da mevzûn "mersiye"ler okur. Başını kabir taşlarına vurur. döğünür. Bunu gören anası:

Sen sağ ol ogul diyüp öperdi
Şefkat idüp arıkasını yapardı (118b)

Oğlunun bu hâlini gören ana, babasının "sadrına" oturtur. Ancak Mecnun, "nâşâd bir iki gün anda turur". Bir gün fesi, sarığı yere çalarak, dağlara yönelir. Necd Dağına varır. Hemen etrafını "pervâne gibi vuhûş" alır Kaplan, aslan bunların arasındadır.

Leylâ da beri tarafta hasta ve mecâlsizdir. Bir gece rûyâsında Mecnûn'un öldüğünü görür. Bu rûyânın tesiriyle daha da hastalanır. Artık sıtma nevbetleri ardarda gelmeye başlar. Yüzü gittikçe solar, ecele pençelediğini anlayınca anasına:

Gel kim şeb-i 'ömr âhır oldı
Şubh-ı gam-ı merk zâhir oldı
Çokdan gam u miñnetüm çekersin
Raħmet diyü zaħmetüm çekersin... (121a)

deyip içini döker. "Cânım kafesten uçar, gider de gözlerim açık kalırsa sakın onları yumma, yârımın yolunu gözlemelerini isterim", der. Devamla:

Dâmân-ı pür-eşkden kefen kıl
Ben küştaye kanlu pîrehen kıl...
Kabr içre yönümi yâre döndür
Ol Kible-i dil-fikâra döndür

Mecnûna ilet benüm selâmum
Ol pûhteye bu hayâl-i hâmum: (121a)
Cân kıldı revân yoluñda Leylî
Oldı ğam-ı 'aşķuñuñ çufeyli... (121b)

Leylâ anasının Mecnûna söylemesi için, başına gelenleri yanık yanık sayıp, dökêi. Anasının aracılığıyla Mecnûn'a:

Gel ister iseñ bahâr-ı bi-hâr
Bu yerde kolalım iki ğam-h'âr...
Olalum irince haşr bî-hûş
Hem-h'abe vü hem-dem ü hem-âĝûş
Bülbül gül-i gülşene irişsün
Cân câna vü ten tene irişsün... 122a)

Leylâ, anasına vedâ ederek:

Mecnûn! Mecnûn!.. diyince tekrâr
Cânâna ulaşdı cân-ı ğam-h'âr (122b)

ölür. Leylâ'nın yakınları ve kabile halkı ölüm haberini duyunca feryâde başlarlar. Defin hazırlıkları yapılır. Leylâ'nın tâbûtunu "dîlrübâlar götürürler." "Gül harmanı içre servi medfün" ederler. O çağların benzerini görmediği bir "kasr" bina ederler. Adına da "Gül-zâr-ı Behişt" derler. Burada da Celîlî'nin sesi:

Ey genc-i cihân için çeken renc
Çalır saña renc ü ejdere genc... (123a)

gibi beyitlerde duyulur. Leylâ'nın anası saçını, başını yolup ağlayıp inlemelerine devam eder. Yollara düşüp Mecnûn'u bulur. İki birden yanıp yakılırlar.

Gel kim ikimiz idüp ciger çâk
Çabri üzerinde olalum hâk
Kim yansa iki çerâĝ-ı rûĝan
Tîre-şeb olur ziyâde rûşen (124a)

Mecnûn, dile gelerek, sevgilisinin özelliklerini sayarak feryâde başlar:

Mecnûn çü figânden oldı hâmûş
Düşdi yere mest bigi bî-hûş (124b)

Neden sonra kendine gelen Mecnûn, "peyk-i ecel"i çağırır.

Ey bâd çerâĝumı söyündür
Vey dîd dimâĝumı göyündür
Ey cân kafes-i ten oldı çün tenk
Gülzâr-ı behište eyle âhenk
Çırtar beni derd-i serden ey merk
Gülzâr-ı hayâtı eyle bî-berk (124b)

Böyle diye diye duâya el kaldıran Mecnûn'un duâsı kabûl olunarak yere düşer. Ağzına bir damla su damlatacak kimseleri yoktur. Mecnûn ölüm hâlidir.

Çün pister-i hâke düşdi Mecnûn
Bâlin-i helâke düşdi Mecnûn (125a)

Bu sırada melekler, "cennetteki makamını" gösterirler:

Çün hûra uzandı cism-i hâki
L E Y L İ ! diyü virdi rûh-ı pâki (125b)

İşte tam bu sırada, çölleri, dağları, tepeleri ineten bir feryâd kopar. Vahşi hayvanlar, yırtıcı kuşlar Mecnûn'a vedâ ederler. Bu sırada göklerden yağmur boşanır. Geyikler, Mecnûn'un bedenini yıkarlar. Örümcekler, kefen örerler. Aslanlar, penceleriyle mezarını kazarlar. Kaplan, vücûdunu dağlayıp mâteme bürünür. Aslan, mecâlsiz kalınca, göğsünü Mecnûn'a tahta tabut eyler. Gazel, boynuzlarını mezar taşı olarak diker.

Ansızın bir Hicâz kervânı görünür. Mecnûn'u "tehcîz ve tekfîn" ile "Melûl ve mahzûn" olarak defnederler.

Mecnûn'un da ölümü ile hikâye son bulur. Lakin Celîli:

Şunlar ki hâkîm ü hurde-dândur
Dir 'âleme çeşme-i revândur
Şu üzre çü hâne olmaz âbâd
Ey bu'l-heves itme 'ömri berbâd (126)

bu öğütleri verdikten sonra "enbiyâ, evliyâ ve yüreği yanıklar hakkıyçün" Hakkın deîğâhına varınca "nûr-ı tevhîd ile aydınlatılmasını" ister.

Celîli'nin Leylâ vü Mecnûn'u, kendisinden öncekilerle sunrakiler arasında bir köprü vazifesini gördüğünden büyük bir öneme sahiptir. Her yönüyle incelenmeye, kaynaklarının araştırılmasına ve Türkçe yazılan diğer Leylâ vü Mecnûn'lara ettiği tesirin belirlenmesine gerek vardır. Bu "tanıtma"nın da amacı bundan başka birşey değildir.

Hayatını sürekli mücadelelerle geçiren Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş Hoca'nın aziz ruhuna, saygıyla ithaf olunur.